

Juhani Päivänen

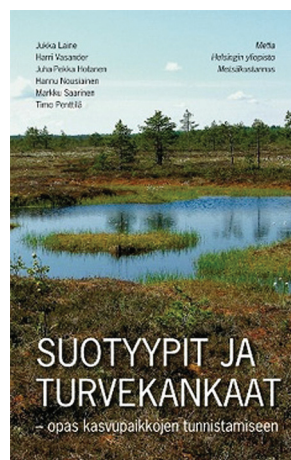
Suokasvupaikkojen tunnistaminen sekä syvenee että laajenee

Uudistettu opas

Luonnossa joko vapaaehtoisesti tai työnsä vuoksi liikkuvat ovat saaneet päivitetyn oppaan, joka kattaa sekä luonnontilaiset suot että puunkasvatusta varten ojitetut suokasvupaikat. Opas korvaa vuonna 2005 ilmestyneen Jukka Laineen ja Harri Vasanderin edellisen oppaan 'Suotyypit ja niiden tunnistaminen', jonka toinenkin vuonna 2008 tehty painos on jo kustantajalta loppunut. Kirjan myyntimenestys osoittaa käyttäjäjoukon olleen selvästi perinteistä metsäammattikuntaa suurempi.

Uuden kirjan kannesta selviää, että kirjoittajajoukko on edeltäjiään laajempi. Se koostuu nyt sekä Helsingin yliopiston että Metsäntutkimuslaitoksen suoasiantuntijoista. Edelliseen oppaaseen verrattuna myös sivuja on enemmän. Esipuhe lupaa, että suokasvupaikkojen luokittelun 'erottelukyky' on lisätty metsätalouden käytännön tarpeista uhanalaisten suoluontotyyppien tunnistamisen suuntaan. Kirjan liitteenä on dvd-levy, jonka materiaalit oleellisesti helpottavat suokasvupaikkojen tunnistamisen harjoittelua. Erinomaisista oppaista huolimatta sekä kasvilajien tunnistaminen että kasviyhdykskuntien kokoonpanoon perustuva luokitusjärjestelmä ei voi koskaan täysin avautua 'kuivaharjoittelulla'. Vasta asiantuntijan antamaan vierihoitoon tukeutuminen todellisissa maasto-olosuhteissa auttaa ymmärtämän suoluonnon monimuotoisuuden.

Viehättävästi kuvitettu kirja antaa miellyttävän ensivaikutelman. Materiaalin asemointi siten, että eriasteisten alalukujen otsikot olisivat sekä sisällysluettelossa että kirjan sivuilla johdonmukaisesti

Jukka Laine, Harri Vasander, Juha-Pekka Hotanen, Hannu Nousiainen, Markku Saarinen & Timo Penttilä. 2012. Suotyypit ja turvekankaat – opas kasvupaikkojen tunnistamiseen. Metsäkustannus Oy. 160 s. + dvd-liite.

asemansa edellyttämässä muodossa, ei ole kuitenkaan toteutunut. Joko taittaja ei ole ymmärtänyt sisällön rakennetta tai hän on joutunut puristamaan luomuksensa kustantajan rajoittamaan sivumäärään. Lopullinen vastuu ratkaisujen onnistumisesta on toki kirjoittajien.

Oppaassa käytetään pääsääntöisesti kasvilajien suomenkielisiä nimiä. Kirjan lopun liitteissä esitellään kuitenkin tekstissä esiintyvien kasvilajien suomenkieliset ja tieteelliset nimet. Vastaavasti suotyyppeiden suomenkielisten nimien vastineet englanniksi, ruotsiksi ja saksaksi ovat liitteenä omana luettelonaan

Pitkähkö liite soiden luokittelua käsittelevästä kirjallisuudesta vaikuttaa itse oppaan käyttötarkoituksen kannalta irralliselta. Luettelosta kuitenkin puuttuu Heikuraisen ja Pakarisen kirjoitus vuodelta 1982, johon oppaassa on sivulla 160 viitattu. Kertomatta jää myös, että suotyypin suomenruotsalainen nimistö perustunee Skogskulturin vuonna 1987 julkaisemaan ”Skogsbrukets handbok” -kirjaan.

Suotyypin käsite

Päiväsen vuonna 2007 käyttämän määritelmän mukaisesti *suotyyppi on kasvupaikkaluokka sellaisessa luokituksessa, joka perustuu kasvupaikalla kasvavan kasviyhdyksunnan koostumukseen*. Oppaan sivulla 9 annettu määritelmä on myös onnistunut: *Suotyyppi on siihen kuuluvien kasviyhdyksuntien keskimääräinen, abstrakti, sopimuksenvarainen ja sovinnainen kuvaus*. Luokittelu ei myöskään ole itsetarkoitus, vaan luonnon lukemisen väline. Antti Huttunen on vuonna 1994 ilmaissut asian ylittämättömän kauniisti: *Suotyypit ovat sopimuksia, sovinnaisia kiinnekohtia suoekologisessa avaruudessa*.

Luokituksen käyttötarkoitus

Soiden luokittelusysteemit ja niiden tavoitteelliset ’erottelukyvyyt’ riippuvat tarkoituksesta. Kasvitieteilijöillä suotyyppijä on paljon, metsätalouden tarpeita varten on tehty karkeampia luokitteluja. Jukka Laineen ja Harri Vasanderin aiemmat suotyypikirjat keskittyivät opastamaan luokitukseen, jonka keskeinen käyttötarkoitus oli tukea suokasvupaikkojen metsätaloudellista hyödyntämistä. Oppaassa olisi ehkä ollut tarkoituksenmukaista edes mainita, että valtakunnassa on vuosikymmenien ajan, esimerkiksi valtakunnan metsien inventoinnissa (VMI 4–9) käytetty tässä esitellystä täysin poikkeavaa metsätaloudellista suoluokitusta. VMI:n kilpaileva luokitus on esitelty mm. Olavi Huikarin vuoden 1995 oppaassa.

Metsätaloudellisten suotyypinimien kohdalla mainitaan myös kasvitieteellisen järjestelmän rinnakkaisnimet. Opas muistuttaa, että kasvitieteellisessä järjestelmässä on myös selvää käsitteellistä poikkeamaa metsällisestä. Esimerkiksi pallosarakorpi eli räseikkökorpi voidaan lukea kuusettuneeksi

pallosararämeeksi.

Uuden oppaan saatesanoissa vakuutetaan, että tyyppien lukumäärä on edelleen pieni ja että tyyppittely noudattaa metsänparannustoimintaan vakiintunutta käytäntöä. Näin on, mikäli tarkastelupohjana käyttää suotyypin keskinäisiä ’sukulaisuuksia’ kuvaavia kaavioita (ks. sivut 17 ja 49). Vakiintuneiden suotyypin ’sisälle’ on kuitenkin rakennettu myös uhanalaisten luontotyyppikartoitusten käyttämiä ’alasuotyyppejä’. Ne esitetään joskus vain niminä, joskus taas kerrotaan, mitkä kasvilajit ao. luontotyyppiä luonnehtivat. Alatyypin nimien kirjasyntyyppin valinnan yhtenäisyydessä on myös toivomisen varaa, koska samoja asioita on esitetty välillä vahvennettuna välillä taas tavallisin kirjasyntyyppin.

Tämä suotyyppioppaan oleellinen laajennus ei ole täysin ongelmaton. Luontotyyppikartoitusten suotyyppikuvaukset ovat pelkistettyjä jo kirjan lähteenä käytetyssä Kaakisen ym. 2008 kirjoittamassa suo-osiossa luontotyyppien uhanalaisuudesta, ja siten saattaa olla vaikea tunnistaa alatyyppejä tämän oppaan avulla. Luontotyyppikartoituksissa kuvausten kohteet on rajattu kapea-alaisesti, minkä vuoksi eroteltujen tyyppien lukumäärä on todella suuri. Tämä johtaa automaattisesti siihen, että myös uhanalaisiksi luokiteltujen luontotyyppien suhteellinen osuus – sekä kangasmailla että soilla – on huikkea. Tähän automatiikkaan ei yleensä ole osattu tai haluttu kiinnittää huomiota, kun luontotyyppien uhanalaisuudesta on keskusteltu.

Suotyypin määrittäminen

Oppaassa luonnontilaisten soiden kasvupaikkojen ylimmän tason jako tehdään kahteen ryhmään: yhtenä ryhmänä aidot, puustoiset suotyypit (aidot korvet ja aidot rämeet) sekä omana ryhmänään avosuot ja sekatyypin suot. Aidoilla puustoisilla soilla kasvillisuus on mätäspintakasvillisuutta, kun taas avosoilla ja sekatyypin soilla kasvillisuus muodostuu toisaalta korpi- tai rämekasvillisuuden muodostamista mätäspinoista ja letto- tai nevakasvillisuutta edustavista painanne- ja tasapinoista. Kunkin suotyypin yleisrakenne kuvataan loogisesti järjestyksessä puukerros, mahdollinen pensaskerros, kenttäkerros ja edelleen sammalkerros. Myös turvekerroksen keskeisimmät ominaisuudet esitellään.

Suotyyppien kuvaukset ovat lyhytsanaisuudessaankin selvät. Kirjoitetussa tekstissä heijastuu asiansa osaavien yliopisto-opettajien ääni. Suotyyppien erinomaiset yleiskuvat ja lähikuvat kullekin tyyppille luonteenomaisista kasvilajeista tukevat kokonaiskuvan muodostumista.

Mutta onko sivulla 86 mainittu rahkaneva rahkäräme – tosin ilman puita? Karikatyyrisen ilmaisuuden voi arvata juontuvan maasto-opetuksesta, jossa sen vertauskuvallisuus on varmasti aina erikseen selitetty. Painettuna ilmaisu korostuu tahattomasti parodi-oivaksi tyyliin 'pilvipouta on sateeton sadepäivä'.

Yksinkertaiseksi tarkoitettuun ylimmän tason kah-tiajakoon eivät ole mahtuneet luhdat, lähdekasvillisuus ja kausikosteikot. Tämä on aiheuttanut selvän esitysteknisen ongelman: nämä erikoistapaukset mieltävät herkästi täysin väärään kategoriaan sijaitessaan nyt rahkaisten suotyyppien kauniin mutta harhaanjohtavan nimiösivun ja ojitetujen soiden luokituksen välissä. Jos oli välttämätöntä ottaa nämä mukaan, ryhmälle olisi pitänyt keksiä oma nimiösivunsa, esimerkiksi 'Poikkeuksellisia suokasvupaikkoja' tms.

Lukijalta edellytetään valikoivaa silmää, mikäli hän haluaa keskittyä yksinkertaisimman määrittyskaavan mukaisesti metsätaloudellisiin suotyyppisiin. Tämä ei suinkaan ole mahdotonta, kunhan ei anna luontotyyppikartoituksia varten muodostettujen ja niukasti kuvattujen alatyypin häiritä. Näiden sullominen aiemmissa oppaissa vakiintuneen rakenteen sisään näyttääkin jossain määrin väkinäiseltä. Olisiko ollut mahdollista selvittää asiaa kaaviolla, jossa 'perinteisten' suotyyppien sukulaisuussuhteita näihin hienosyisemmin määriteltyihin luokkiin olisi havainnollistettu.

Ojitetut suot

Oppaan turvekangastyypit eroavat aiemmissa oppaissa esitellyistä siinä, että kaikkien ravinteisuustasojen turvekangastyypit on jaettu kahdeksi alatyypiksi. Niin sanottujen "ykköstyypin" kasvupaikat ovat ojittamattomina olleet aitoja, puustoisia soita ja "kakköstyypin" turvekankaiksi kehittyvät vähäpuustoisia tai puuttomia soita, joilla neva- tai letto-maisten pintojen osuus on ollut huomattava.

Ojitetujen soiden luokittelun yhteydessä opas

kehottaa tarkkailemaan alueella mahdollisesti tehdyn metsänlannoituksen aiheuttamaa kasvillisuusmuutosta. Pienellä ponnistelulla vahvennuksella painotettu toimintamalli olisi saatu ajatuksellisesti luettavampaan muotoon (ks. sivun 94 kaksi viimeistä virkettä).

Valtakunnan metsien inventoinnista (VMI 10) lasketut kehitysluokittaiset keskimääräiset tilavuus- ja kasvutiedot eri turvekangastyypeillä on mainio lisäinformaatio. Tiedon käyttökelpoisuutta lisää se, että myös kasvupaikkojen keskimääräiset puulajisuhteet on esitetty. Turvekangastyypin kuvausten yhteydessä kerrotaan myös mahdollisesti tehtyjen hakkuiden vaikutusten heijastumisesta pintakasvillisuuteen. Eräiden suokasvupaikkojen kehittyminen ojituksenjälkeisessä sukkessiossa hieskoivuvaltaiseksi olisi saattanut olla mainitsemisen arvoista.

Myös turvekangastyypin kohdalla tekijät ovat tunteneet tarvetta esitellä poikkeamia tavanomaisesta kehityksestä: kataja-siniheinäturvekangas ja karhunsammalturvekangas. Olisiko sittenkin ollut tarkoituksenmukaisempaa kuvata nämä poikkeukset täysin omina ryhminään? Joka tapauksessa ne poikkeavat puuntuotoskyvyltään suuresti siitä turvekangastyypistä, jonka kohdalla ne nyt esitellään.

Turvelehdot ovat todella mielenkiintoisia kasvupaikkoja. Mikäli niillä esiintyy ravinnetasapainohäiriöitä, luokituksessa kehoitetaan sivulla 109 käyttämään puuntuotoskyvyn ennustetta alentavaa lisämäärettä. Jää kuitenkin kertomatta, miten tuollainen määre olisi tarkoituksenmukaisinta ilmaista!

Terminologista hapuilua

Kasvupaikkojen luokitteluoppaat ovat usein rakenteeltaan ja sisällöltään minimalistisia. Hyökätään suoraan asiaan, jolloin perusteet ja käsitteistöt saatavat jäädä liian vähälle huomiolle. Mikäli käytettävien termien käsitteisisältöjä ei kunnolla kuvata, saattaa käydä niin, että samasta asiasta käytetään useaa termiä. Tämä on omiaan vaikeuttamaan muutoinkin ehkä vaikeaksi koettavan asian ymmärtämistä.

Olisin kaivannut ihan kirjan alkuun eräiden termien määritelmiä. Niinkin yleisesti käytetty sana kuin *opaskasvi* olisi saattanut kaivata määritelmän. Esimerkiksi Kuusipalon kivennäismaita koskevasa oppaassa vuodelta 1996 ja Hotasen ym. vuonna

2008 julkaisemassa metsätyyppioppaassa 'opaskasveilla tarkoitetaan lajeja, joita tavataan säännöllisesti ja riittävän runsaasti kyseisessä, mutta ei sitä karummassa tyyppissä'. Kirjassa esiintyy sana *opaskasvi* joko yksinään (sivut 16, 25, 101) tai siten, että sulkeissa on kerrottu sen tarkoittavan samaa kuin *indikaattorilaji* (sivu 48). Indikaattorilaji esiintyy myös yksinään (sivu 103) tai sille on annettu suomenkielinen vastine *erotuslaji* (sivu 121). Suurin piirtein samassa merkityksessä on käytetty myös sanoja *luonnehtijalaji* (sivu 53) ja *ilmentäjälaji* (sivu 80). Olisi ehkä ollut tarkoituksenmukaista pitäytyä sanassa *opaskasvi*. Asiatekstissä synonyymien käyttäminen johtaa vain asian hämärtymiseen.

Kuusipalo tarkoittaa julkaisussaan *nimikko-* eli *tyyppilajeilla* niitä kullekin metsätyypille luonteenomaisia kasvilajeja, joista metsätyyppi on saanut nimensä. Käsillä olevassa kirjassa termiä *tyyppilaji* (sivut 22, 23, 29, 78) ja *tyypillinen laji* (sivut 38, 53, 59) käytetään kuitenkin täysin toisessa merkityksessä. Itse asiassa käytetyissä yhteyksissä olisi ehkä ollut tarkoituksenmukaisempaa puhua kyseessä olevalle kasvupaikalle *luonteenomaisista* (kuten on tehtykin esimerkiksi sivulla 27) tai *tavallisimmista lajeista* (sivut 25, 29). Samaa tarkoittavana esiintyy myös termi *peruslaji* (sivu 22). Kovin mahtipontiselta kuulostaa, kun kerrotaan pallopääraikasammalen olevan kosteiden kuusimetsien *taiga-laji* (sivu 27).

Sinänsä huolitellussa tekstissä on muutamia lapsuksia: Tarkoitetaanko tiettyjen kasvilajien olevan *tyypillisiä ruoholajeja* (sivu 23), vai ovatko lajit sittenkin ruoholajeja, jotka ovat *ao. tyyppille luonteenomaisia*?

Ravinteisuutta eli *trofiaa* sivutaan, kun kerrotaan sitä kuvattavan tietyillä kasvilajiryhmillä (sivu 11). Termin käsitesisältö peittyi epäsuoraksi kuvaukseksi lettoisuuden yhteydessä.

Termejä *karu* ja *rehevä* käytetään yleensä kuvaamaan kasvualustan niukkaa tai runsasta ravinteisuutta (sivut 14, 27). Toisaalta saatetaan myös kertoa, että varpukerros on rehevä (sivu 16). Jälkimmäisessä yhteydessä tarkoitettaneen varpuosakasvustojen yhtenäisyyttä, peittävyyttä tai varpujen kookkautta. Jäin myös pohtimaan, voidaanko opastekstissä tilanpuutteeseen vedoten oikoa ja puhua *karuista rahkasammalista* kun tarkoitetaan kasvualustan ravinteisuuden niukkuutta osoittavia lajeja.

Lopuksi

Suot kuuluvat oleellisena osana Suomen luontoon. Suoluonnon monimuotoisuus ja ekologiset vaihtelusuunnat on helpointa mieltää, kun hallitsee suokasvupaikkojen luokittelun. Ojitusalue metsät muodostavat merkittävän uudistuvan luonnonvaran, jonka tarkoituksenmukaisen ja kestävä hyödyntämisen tulisi aina perustua kasvupaikan tarjoamiin edellytyksiin. Uudistettu opas tarjoaakin aiempaa paremmat eväät suokasvupaikkojen luokittelun onnistumiselle.

Kirjalle voi povata ainakin edeltäjiensä mukaista menekkiä. Siten tekijät ja kustantaja pääsivät kohta pohtimaan voitaisiinko tässä esitettyä rakentavaksi tarkoitettua kritiikkiä hyödyntää seuraavassa – toivottavasti tarkennetussa – painoksessa, kun sellainen tulee ajankohtaiseksi.

Kirjallisuutta

- Hotanen, J.-P., Nousiainen, H., Mäkipää, R., Reinikainen, A. & Tonteri, T. 2008. Metsätyypit – opas kasvupaikkojen luokitteluun. Metsäkustannus, Helsinki. 190 s.
- Huikari, O. 1995. Metsämaiden luokitus ekologista kartoitusta varten. Kirjayhtymä, Helsinki. 64 s.
- Huttunen, A. 1994. Ekosysteemin rakenne ja soiden luokittelu Suomessa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 531: 107–112.
- Kaakinen, E., ym. 2008. Suot. Teoksessa: Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (toim.). Suomen luontotyyppien uhanalaisuus. Osa 2: Luontotyyppien kuvaukset. Suomen ympäristö 8: 143–256.
- Kuusipalo, J. 1996. Suomen metsätyypit. Kirjayhtymä, Helsinki. 144 s.
- Laine, J. & Vasander, H. 1990. Suotyypit. Kirjayhtymä, Helsinki. 80 s.
- Laine, J. & Vasander, H. 2005 ja 2008. Suotyypit ja niiden tunnistaminen. Metsäkustannus, Helsinki. 110 s.
- Päivänen, J. 2007. Suot ja suometsät – järkevän käytön perusteet. Metsäkustannus, Helsinki. 368 s.

■ Prof. emer. Juhani Päivänen
Sähköposti juhani.paivanen@helsinki.fi